

Kerk en leiderschap

Met name de tweede helft van de twintigste eeuw kenmerkte zich door een intensieve democratisering, waarin gezag en autoriteit met argusogen werden bekeken. In de eenentwintigste eeuw zien we de behoefte aan leiderschap weer meer naar voren komen – en niet alleen in de wereld van het management.

Ook in de kerk is er vraag naar leiders en naar leiderschap, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de bediscussieerde figuur van de classispredikant. Daarbij gaat het niet alleen om bestuurlijke efficiëntie.

Kerkelijk besef

Wat is eigenlijk nodig om leiding te geven in de kerk? Reeds in de apostelkring werd daarover nagedacht. Voortbordurend op de woorden van Christus, 'één kudde, één Herder' (Joh.10), wijst Petrus de 'leiders' in de kerk op Christus in Zijn herderlijke ambt (1 Petr.5). Een 'leider' moet dus zachtmoedig zijn, nederig van hart en bereid zijn offers te brengen. De kerkvader en bisschop van het Afrikaanse stadje Hippo, Augustinus (354-430), gaat hierop verder en waarschuwt tegen

het gevaar dat een kerkleider zich losmaakt van het grote verband en de kudde als *zijn* schapen gaat beschouwen. 'Als ik zou spreken van *mijn* schapen, dan is Christus Zijn schapen kwijt. (...) Het is ondenkbaar beste mensen, dat ik u *mijn* schapen noem. Dat is geen katholiek geluid. (...) Jullie zijn de schapen maar jullie behoren aan Hem die mij en jullie gekocht heeft.' Op een andere plaats zegt hij: 'Je hebt de Herder aller herders, je hebt de herders van die Herder, en de schapen samen met de herders onder die ene Herder.' Op grond hiervan verwijt Augustinus de afgescheiden Afrikaanse kerk (de Dona-

tisten) dat zij zich afzijdig houdt van de katholieke kerk. In Woord en sacrament schieten ze weliswaar niet te kort, maar wel in de liefde omdat zij de eenheid verbreken en hun eigen kudde verzamelen.

'formule' een beetje kunnen aanpassen aan de wensen van de doelgroep in jouw filiaal. De preken in een club moeten verder niet te moeilijk zijn en vooral 'positief'. 'Harde redes' zoals de profeten of Jezus die soms plachten te geven, leiden immers tot verlies van marktaandeel.

Augustinus: 'Als ik zou spreken van mijn schapen, dan is Christus Zijn schapen kwijt'

Onzes inziens heeft de Afrikaanse kerkvader hier misschien wel de belangrijkste kwalificatie van een kerkelijk leider naar voren gebracht: een leider moet vooral de *eenheid* van de kerk bewaren en dat vraagt dat hij besef heeft van wat de kerk is. *Kerkelijk besef* – daar zal het in de eenentwintigste eeuw om gaan.

Kerk of club?

Naar het gevoel van velen, ook steeds meer kerkgangers, is een kerk zo iets als een club: een groep mensen die dezelfde interesse heeft, namelijk de Bijbel, of God. Om die gemeenschappelijke interesse zoeken ze elkaar op, zetten een gebouw(tje) neer en nemen op zondagmorgen een warm geloofsbad – dat lijkt anno 2017 voor velen de kerk te zijn.

Aan deze opvatting van kerk-zijn kleven tenminste twee bezwaren. Allereerst komen in deze optiek voorgangers al snel in de rol van 'filiaalhouders' die hun gemeente zo snel mogelijk moeten laten groeien. De principes van de markt gaan dan ook het kerkelijk leven beheersen. Omdat er meerdere christelijke 'clubs' zijn, beconcurreren ze elkaar op de religieuze markt. Daarom zie je in predikantsprofielen vaak de nadruk op 'communicatieve vaardigheden'. Want als jouw 'filiaal' leegloopt, moet je goed zijn in kerkelijke marketing; je moet je

Een tweede probleem is het gebrek aan trouw. Het kan zijn dat de gemeente van iemands keuze toch niet bevalt. Misschien voelt het gemeentelid zich ondergewaardeerd, wellicht zijn er dingen die hij mist, of is er iets waar hij tegen is. Het kan ook zijn dat het gemeentelid na een paar jaar toe is aan iets nieuws. En dan gaat hij. Omdat die gemeente een zaak van zijn keuze was, is hij ook vrij om die gemeente weer te verlaten wanneer hij dat wil – hij gaat naar een andere christelijke club. Of begint er zelf een.

Planting van God

De kerk is geen club. Een club heeft ereleden (de oprichters), de kerk heeft apostelen. 'Apostel' betekent: iemand die gezonden is, gestuurd. Gods Zoon, onze Heere Jezus, heeft de apostelen de wereld ingestuurd met de opdracht: 'Verkondig Mijn Evangelie, doop de mensen en leer hen te doen wat Ik jullie geboden heb.' Door die opdracht is de kerk ook in Nederland gekomen. De kerk is dus een werk van God. Dat is ook de betekenis van 'kerk', namelijk 'wat van de Heere is'.

In de eerste eeuwen noemden christenen de kerk graag de 'planting van God'. Die beeldspraak zal mede ingegeven zijn door Psalm 80: Israël als een wijnstok in Egypte die door God wordt uitgegraven en geplant in het beloofde land. Zo, zeiden de eerste christenen, zijn wij door onze doop. God heeft ons uit deze wereld uitgegraven en in het Koninkrijk der hemelen (de kerk) geplant. Als Paulus Timotheüs waarschuwt om pas-bekeerden niet meteen een leiders-

positie in de gemeente te geven, noemt hij die pas-bekeerden *neophytoi* – nieuw geplante (1 Tim.3:6). Dit beeld van de kerk als een planting van God is in lijn met de gelijkenis van het mosterdzaadje dat uitgroeit tot een boom waarin de vogels des hemels nestelen. De kerk is zo gezien een grote boom met overal nesten, waarin mensen beschutting vinden tegen de stormen van deze wereld en zelfs tegen het komende oordeel. 'In die nesten,' zegt Augustinus, 'worden je veren gewassen voor het eeuwige leven.'

Dat wij in onze tijd beschikken over het werkwoord 'kerkplanten', laat zien hoe de gedachten over de kerk zijn veranderd. Wij planten zelf kerken, steeds nieuwe. En die kerken beconcurreren elkaar en experimenteren met de liturgie om die zo dicht mogelijk bij de moderne smaak te brengen, eventueel door middel van een mix, zodat de meeste gemeenteleden tevreden kunnen zijn. En verloren raakt het besef dat de kerk niet allereerst een werk van ons is, maar van de Heere – de kerk is 'een Gezag van 's Heeren wege boven mij' (W.Aalders). De kerk is een werk van God en zij is één: 'Ik bid U dat zij één zijn, zoals Wij één zijn, opdat de wereld gelooft dat U Mij gezonden hebt.'

Wie geroepen wordt om in de verbrok-

kelde kerk van nu leiding te geven, zal zich indien nodig dit kerkelijk besef eigen moeten maken en dit besef moeten overbrengen op de kudde, tegen de trend in. Die zal vanuit dat kerkelijk besef een leider moeten zijn. Volgens Augustinus moet een leider gehoorzaamd worden alsof hij een vader is. Van zo'n opmerking schrikken wij: dat hoort toch niet bij de kerk? Maar volgens Augustinus hoort het juist wel bij de kerk. Juist een vader kan zich verplaatsen in de zorgen van degenen die aan hem zijn toevertrouwd. Naar zijn beste vermogen zal hij het geluk van zijn kinderen najagen. Omwille van dat laatste zal een leider de waarheid willen zeggen, ook al is die hard. Maar hij zal daar altijd een woord van gezeging aan toevoegen.

Bisschop

Het protestantisme heeft, terecht en noodzakelijk, het persoonlijk geloof centraal gesteld. Maar in het jaar van Refo500 blijkt dat hierdoor inmiddels de ene kerk als planting op de achtergrond is geraakt. Onbedoeld is in de loop der jaren, door de nog immer voortgaande kerkelijke breuken, het kerkelijk besef ondermijnd. Daarom moeten we ons nu, zoals ook de bekende theoloog prof. dr.A. van de Beek steeds weer bepleit, op dit punt oriënteren op de vroegkerkelijke theologie. Hierin

wordt, vanuit een sterk kerkelijk besef, het ambt, in het bijzonder het gezag van de bisschop benadrukt. De bisschop wordt gezien als de opvolger van de apostelen. Zoals de apostelen persoonlijk gezag hadden, zo ook de bisschop. Eenheid kon er volgens de vroege kerkvaders alleen zijn rondom hem.

De gemeente

Het draait in onze tijd, ook in de kerk, vaak meer om zelfontplooiing, gevoel en gemak, dan om het bijbelse trouwe dienen. Het besef van de kerk als planting ontbreekt nogal eens en daarom stappen mensen makkelijk over naar een andere 'club'. Het is in zo'n situatie verleidelijk om hulp te zoeken bij concepten als leiderschap en gemeentegroei, en de gemeente en haar ambten te zien als een netwerk. Maar al dit soort concepten zijn vooral symptomen van de gedachte van de kerk als club en geven dientengevolge de principes van het marktdenken ruim baan. Wie in zo'n situatie eenzijdig het leiderschap in de kerk gaat benadrukken, werkt een situatie als die van I Korinthe 1 in de hand. Het leidt tot mannetjesmakerij – en versplintering van de kerk. Verder krijgt de kerkelijk leider de onwenselijke, zware taak opgelegd om zich altijd maar weer te moeten bewijzen en zo zijn eigen

Kerkelijk besef en de bisschop

Bisschop Ignatius van Antiochië († ca. 110) was er helder in: de christenen behoren te leven naar de wil van de bisschop. 'Doe niets zonder de bisschop en de oudsten', schrijft hij aan de Magnesiërs en de Tralliërs, 'doet alles samen: één gebed, één smeekbede, één geest, één hoop in liefde'. Buiten de bisschop is geen gemeente mogelijk. Waar de bisschop verschijnt, daar moet het volk zijn, net zoals waar Christus is de katholieke kerk aanwezig is. Waar in de latere protestantse en evangelische ecclesiologie de kerk een optelsom van individuele leden is geworden, was het

in de vroegkerkelijke theologie juist omgekeerd: de kerk is er vóór het individu en je ontvangt je christelijke identiteit door je participatie in de kerk, vooral door de (kinder)doop, waar je zelf niet om hebt gevraagd. Daarbij dachten de kerkvaders vanuit de ene, zichtbare kerk als het ware lichaam van Christus. Zie hiervoor De Lubac en ook het recent verschenen *Katholiek vandaag. Een gereformeerd gesprek over katholiciteit* van dr. W. van Vlastuin.

Vanuit de rij vroegkerkelijke leiders willen wij hier bij een wat minder bekende

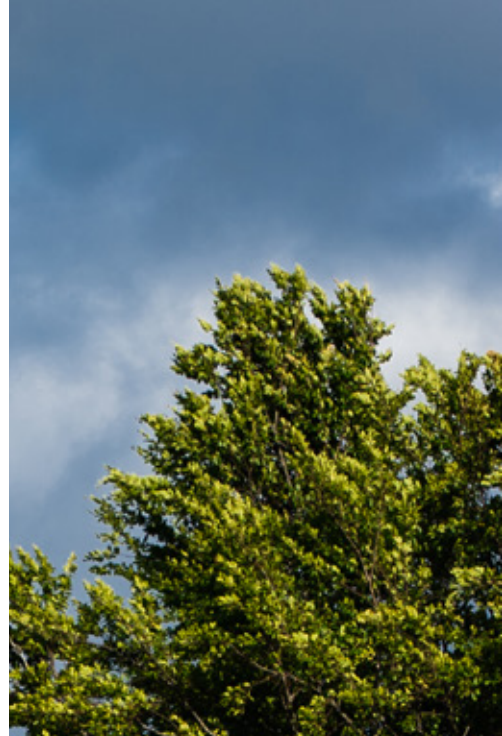
in de leer gaan, namelijk bij Gregorius de Grote. Hoe hangen bij hem leiderschap en kerkelijk besef samen? Gregorius leefde in een tijd dat het westelijke deel van het Romeinse rijk bezig was ten onder te gaan. In deze chaos kreeg Gregorius het roer der kerk in handen en leidde haar met vaste hand. Hij schreef ook een boekje over leiding geven in de kerk, de *Regula Pastoralis* ('Regel voor de herder'). Hierin vinden we een mooi voorbeeld hoe het Evangelie werelds (Romeins) bestuursinzicht en diplomatieke ervaring in dienst neemt.

Gregorius de Grote (ca. 540-604)

Gregorius was de zoon van een Romeins senator en wilde na zijn diplomatieke loopbaan eigenlijk een teruggetrokken kloosterleven leiden om daar de Schriften te overdenken. Hij werd echter gekozen tot bisschop van Rome (590-604). De vrede van het kloosterleven zou hem niet meer worden gegeven.

Een kerkelijk leider zal volgens Gregorius vermoeide en verdroogde mensen willen verkwikken door het voorbeeld van zijn eigen leven. Door zijn levensstijl onderwijst hij de mensen en geeft hij hen moed. Hij moet nederig van hart zijn en liefde hebben voor alle mensen. Ook moet hij inzicht hebben in zijn eigen dwaasheid en zonde, een geestelijk leven leiden, de voordelen van de wereld versmaden en niet beducht zijn voor tegenspoed. Verder moet hij weten op te treden.

(wijk)gemeente te laten floreren, soms ten koste van andere. De eenheid van de kerk zal hieronder lijden. Aandacht voor leiderschap moet zijn ingebed in een prediking (en catechetering) van kerkelijk besef. Laat voorgangers christocentrisch preken, maar dan in vroegkerkelijke zin, dat wil

De kerk is een grote boom met overal nesten, waarin mensen beschutting vinden tegen de stormen van de wereld

Gregorius als kerkelijk leider

Vanuit de grote eigendommen die de kerk in Rome had verworven door schenkingen ondersteunde Gregorius de vele armen en kocht hij krijgsgevangenen vrij. Ook kocht hij de belegering van Rome door de Lombarden af.

Als paus beijverde Gregorius zich voor de zending (Engeland). Ook werkte hij aan versterking van de ambten. Hij vergrootte de greep van Rome op de verkiezing van bisschoppen omdat deze te vaak werd beheerst door lokale politieke strijd en jaloezie. Een door Rome aangewezen interim-bisschop moest tijdens de vacature de orde bewaren.

Niet alleen door zijn leven verkwikte de kerkleider zijn parochianen, zeker ook door zijn prediking die beoogde voor te bereiden op het nabije oordeel. Verreweg het grootste deel van zijn *Regula Pastoralis* besteedde Gregorius aan het preken. Voor ons is hier interessant dat Gregorius, in lijn met Augustinus, kerkleiders erop attendeerde dat er onder hun gehoor ook scheurmakers en twistzaaiers zitten. De kerkleider moet hen voorhouden dat goede werken voor God pas tellen als zij worden gedaan in hartelijke verbondenheid met de medechristenen. Mensen die te veel op hun verstand vertrouwen, verscheuren die eenheid en dat blust de onderlinge liefde. Meer nog dan door zijn preken onderwijst een kerkleider zijn gemeente door zijn eigen leven. Toegepast op de liefde en de eenheid betekent dit: een kerkelijk leider, predikant, bisschop, voorganger, jeugdleider, zal zich vanuit zijn kerkelijk besef zo door de kerk bewegen dat hij de kerk als planting van God eert en zo haar eenheid bewaart en sticht.

Een gevaar voor kerkelijke leiders

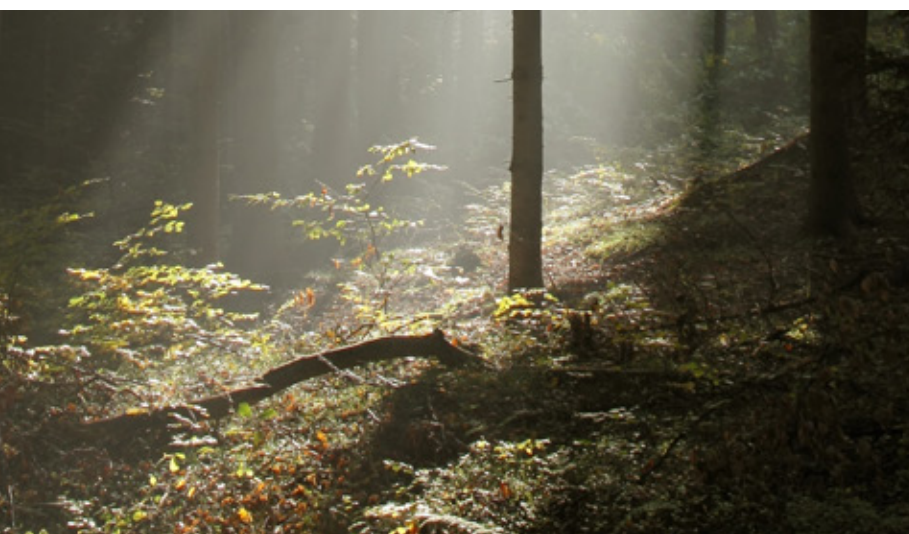
'Het is een valkuil voor een kerkelijk leider om door ijver de gemeente te behagen, want dat leidt tot een overpelige houding,' aldus Gregorius in de *Regula Pastoralis*. Een kerkleider wordt immers door de Bruidegom gestuurd om de bruid (geestelijke) geschenken te geven. Dan moet zo'n kerkleider dus niet met de gemeente gaan flirten. Als hij zijn unieke oriëntatie op Christus verliest, zal hij ofwel in zwakte vervallen en de zonde in de gemeente niet meer aan de kaak stellen, of zal hij verbitterd raken.

zeggende gericht op het mysterie van Christus én Zijn bruid, de kerk. En laten ook de overige ambtsdragers en allen die in welke rol dan ook leidinggeven in de gemeente, zich 'bisschoppelijk' gedragen, dat wil zeggen in een vooral 'herderlijke' stijl, omdat zij allen ambtsdragers zijn en geen positie hebben omwille van zichzelf. De theoloog O. Noordmans (1871-1956) vond zo'n 'homeopatische dosis bisschoppelijkheid' in Nederland reeds wenselijk, maar dan zonder een zweem van machtsbegeerte.

Een kritisch nadenken over het gebrekkige kerkelijke besef, als onbedoeld effect van de gereformeerde traditie (vooral in Nederland), is hierbij onvermijdelijk. In 'onze kring' wordt graag gerefereerd aan mannen als Bunyan of Spurgeon. Zonder aan de geestelijke rijkdom van hun werk te willen afdoen, moeten we erkennen dat deze mannen wat betreft hun opvattingen over de kerk niet navolgenswaardig zijn. De liefde, die bij Augustinus en de kerkvaders vooropstaat, heeft er bij hen ondergeleden.

Diverse kerkscheuringen wekken steeds openlijker schaamte, spijt en onbegrip omdat inmiddels wel duidelijk is dat persoonlijke overwegingen en eigenwijsheid hun rol hebben gespeeld. De betrokken 'leiders' waren met elkaar in gevecht, konden geen gezag aanvaarden en waren klaarblijkelijk verstoken van kerkelijk besef. Dit is de achilleshiel van het protestan-

Laat voorgangers christocentrisch preken, maar dan in vroegkerkelijke zin, gericht op het mysterie van Christus én Zijn bruid

Diverse kerkscheuringen wekken steeds openlijker schaamte, spijt en onbegrip

Gespreksvragen

1. In hoeverre is er in uw (wijk)gemeente besef van de ene kerk?
2. Concurrereet uw (wijk)gemeente (on)bewust met andere?
3. In hoeverre heeft het ambt in uw (wijk)gemeente gezag?
4. Hebt u moeite met het aanvaarden van kerkelijk gezag? Hoe komt dat?

tisme: de enkeling die zijn beperkingen niet onderkent en denkt dat *zijn* uitleg van de Schrift of de belijdenis de enige juiste is. Van de drie pijlers van de vroegkerkelijke theologie, bedoeld om de kerk bij Christus te bewaren (Bijbel, belijdenis en ambt), verdween het ambt te veel uit het gezichtsveld.

Geloven doen we volgens Augustinus 'op gezag'. Het is niet zo maar mijn keuze uit een gegeven aanbod, het is de verkiezende God Zelf Die ons trekt, via Zijn kerk. De kerk die ook door Calvin in lijn met de vroegkerkelijke theologie 'onze moeder' werd genoemd. De kerkgeschiedenis in de moderne periode (vanaf ca. 1500) laat zien dat zulk gezag aan leiders *geschonken* moet worden. Wie erop inzet dat de leider dit gezag enkel met zijn persoon moet kunnen afdwingen, werkt, zoals gezegd, mannetjesmakerij en kerkelijke verdeeldheid in de hand. Daarom moet aandacht voor leiderschap samengaan met herwinning van kerkelijk besef. Ook al staat de dominee gemeenteleden niet aan, ook al spreekt hij hen niet aan of is hij een matige leider: laten die gemeenteleden niet eigenwijs zijn maar hem gezag schenken. Iemands persoonlijke oordeel over de kerkleider is niet het laatste dat over hem kan worden gezegd. Doorslaggevend is dat de kerk, Gods planting en lichaam van Christus, hem tot leider heeft gewijd.

Auteurs van deze brochure zijn dr. E.E. Bouter, hervormd predikant te Amerongen-Overberg (I.) en dr. C.P. Boele, ouderling te Amerongen-Overberg.

Uitgave van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk
Bijlage bij *De Waarheidsvriend*, 21 september 2017

Kleine Fluitersweg 253, 7316 MX Apeldoorn | tel. 055-5766660
www.dewaarheidsvriend.nl | www.gereformeerdebond.nl

Verder lezen

- Augustinus, *De weg komt naar u toe*. Budel, 2007
- Dr. A. van de Beek, *Lichaam en Geest van Christus. De theologie van de kerk en de Heilige Geest*. Zoetermeer, 2012
- Grégoire le Grand, *Règle Pastorale I & II*. Paris, 1992

- Dr. A.F.J. Klijn, *Apostolische vaders I*. Baarn, 1966
- Henri de Lubac, *Katholicisme. De sociale aspecten van het dogma*. Utrecht, 1952
- Dr. J.M. Hasselaar, dr. H.W. de Knijff en dr. G.W. Neven (red.), *Verzamelde werken van dr. O. Noordmans deel V*. Kampen, 1984